

Hříchem je pořádně se nezamyslet, co by s věžovým vodojemem bylo možné provést

Ivana Jungová

Rozhovor s Ing. Robertem Kořínkem, Ph. D., vědeckým pracovníkem VÚV TGM, v. v. i., který s Ing. Martinem Vonkou, Ph. D., z Českého vysokého učení technického v Praze v projektu financovaném NAKI Ministerstva kultury ČR mapoval komínové vodojemy na našem území.

Jak lze využít věžové nebo komínové vodojemy, které přestanou plnit svoji původní funkci?

Těch možností je celá řada. Hodně z nich se v posledních letech zpřístupnilo jako rozhledny, napomáhala tomu i možnost získat na projekt finanční prostředky z dotace určené pro turistický ruch. Návštěvník



Robert Kořínek

kolína, Třebíče, i Kladrub nad Labem si tak může užít rozhled z vodárenské věže. Vznikají v nich také návštěvnícká centra, či expozice vodárenství, jako třeba v Českých Budějovicích, nebo v Třebíči. Ve věžích naleznete i hotely, restaurace, například Bohumín nabízí takový netypický penzion. Základním problémem využitelnosti těchto objektů je jejich atypický prostor, kterým disponují. Za konverzi se dá ale považovat i ponechání nefunkční stavby v původním místě. Můžete objekt zrekonstruovat a nechat ho jako připomínku bývalého průmyslového místa. V Ostravě-Vítkovicích, dolní oblasti například nově opravili fasádu vodojemu. V Chrudimi takhle renovovali vodojem z roku 1911, stavba získala žlutomodrý nátěr v barvách jejího vlastníka, vodárenské společnosti Vodovody a kanalizace Chrudim (pozn.: foto vodojemu vyšlo na obálce SOVAK č. 6/2016) a je výrazným prvkem sídla firmy. Z komínových vodojemů byl například zachován ten ve Vilémově-Zahořanech, který je unikátní svým oktagonálním tvarem komína. Ještě donedávna přitom mohl mít jiný osud, bylo naplánováno jeho odstranění spolu se starou kotelnou a třídírnou uhlí. Při mapování komínových vodojemů doporučili členové Svazu českých komínářů starostovi obce, aby jediný komín svého druhu u nás nechal stát jako odkaz na hornickou minulost kraje. Nakonec se povedlo ho zachránit, vede podél něho cyklostezka, vznikne informační tabule o historii úpravy dolu a také o komíně. Obec uvažuje do budoucna o tom, že by se komínový vodojem zpřístupnil jako rozhledna.

V projektu o komínových vodojemech jste se zabývali jejich novým uplatněním. Jaké návrhy vznikly?

Všem majitelům jsme nabídli, že architekti mohou zdarma rozpracovat návrhy na jiné využití v kontextu historie a architektury daného místa. Proběhl také workshop se studenty fakulty architektury ČVUT. Jeden z neotřelých nápadů byl na využití komínového vodojemu ve věznici v Ruzyni pro celou výjimečného trestu.

Celkem jste zdokumentovali jednadvacet komínů s vodojemi. Je obtížné vystoupat nahoru?

Dřív komínu pod nádrží bývá v lepším stavu než část nad vodojemem, takže i přístup k vodojemu je relativně snazší. Problém je, že část dřívku nad vodojemem bývá v důsledku působení vnějších vlivů včetně kouře z komína v horším stavu, takže tady se s vámi může občas nějaké stoupací železo zahoupat. Líbí se mi, že komínáři takový výstup neberou jako adrenalin, ale chtějí si užít ten pocit posadit se v té výšce na

dvacetimetrovou římsu a rozhlédnout se po kraji. Úplná meditace na komíně! Mně bohatě stačí dostat se na úroveň vodojemu, pro výhled se dá vylézt na střechu, či využít ochoz. V klasickém věžovém vodojemu bývá schodiště nebo krátké žebříky, takže je to snazší. V plášti kolem nádrže pak byla budována většinou malá okénka, která osvětlovala prostor nádrže, a tak z nich oceníme nádherný rozhled po krajině. Dnes však tato řešení nejsou ideální, otvory se do nádrží dostávají nežádoucí částice, jako pyl, prach a podobně. Používají se proto různé tkaniny a mikrofiltry, aby se zamezilo uvedeným problémům. Předpisy pro vodárenství jsou stále náročnější. Provozovatelé musí přitom řešit technické problémy sto let starých staveb.

Který z komínů s vodojemi je ještě funkční?

Plně funkční je ten v Mělníku, pouze komín využívají v Dobručicích. Vodojemy na nefunkčních komínech jsou v provozu v Litvli a Libčicích. Tedy ve čtyřech příkladech stále stavba slouží původnímu účelu. U ostatních se neví, co s nimi bude. Zbourat komín, nebo vodárenskou věž není hřích, ale je hřích se pořádně nezamyslet, co by s tím bylo možné provést. Zrovna na přelomu května a června letošního roku byl v olšanských papírnách zbourán komín s unikátním vodojemem z roku 1907 – nejstarší stojící železobetonový vodojem na komíně u nás. Snažili jsme se majitele na jedinečnost objektu upozornit, ale v tomto případě marně.

Někteří lidé si nemyslí, že by industriální památky měly přetrvat...

Nevím, jestli je výhodnější zbourat, odvézt odpad a postavit něco jiného – to je samozřejmě věc ekonomická a požadavků developerů. Stavby jsou často v dobrém stavu, architekti by je mohli zahrnout i do chystaného developerského projektu. Na druhou stranu mi přijde, že o památky industriálního dědictví začíná být větší zájem. Při vhodném turistickém využití mohou dokonce vydělávat. Objekty po rekonstrukci mohou přispět i ke kulturnímu dění v obci. Například věž ve Vratimově slouží díky laskavosti jejího majitele k příležitostnému pořádání výstav a koncertů. A dokonce i ke svatebním obřadům – v červenci 2014 jsme zde měli svatbu. Majitel zvolil při rekonstrukci citlivý přístup. Ponechal třeba vnitřní železobetonový rezervoár, nahoře vymyslel kruhové průřezy a nastavil zrcadla, aby se prosvětlil prostor. Při konverzích je třeba zohlednit také povinné předpisy, například hygienické normy u restaurace, nebo požární u schodišť a výtahu.

Kolik je u nás věžových vodojemů?

V databázi Společenstva vodárenských věží vodarenskeveze.cz evidujeme přes pět set věží, ale zdaleka tam nejsou všechny. Chybí tam moderní, ocelové, typizované, montované železné stavby. Také tam najdete jen část drážních vodojemů. Rád bych zbývající věže zdokumentoval v nějakém dalším projektu. Stálo by zato vylepšit databázi, umožnit vyhledávání a filtrování podle kritérií. Vzniknout by mohla i kniha s konstrukčně nejzajímavějšími vodojemi.

Jaké vodárenské věže Vám přijdou z architektonického hlediska zajímavé?

Pro mě jsou nejkrásnější stavby z meziválečného období, ve stylu konstruktivismu a funkcionalismu. Osobně mám nejraději díla architekta Františka Jandy. Na pohled je přiznaná technická funkce vodojemu, že se jedná o užitkovou věc, ale přitom vypadá důstojně a impozantně. Tvůrci dokázali stavbě vtisknout osobní výraz. I když u některých lidí tehdy vzbuzovala taková díla i negativní reakce, dnes u nich obdivujeme nadčasový design. Význam architektonického výrazu věžových vodojemů, a nejen jich, se vytratil po druhé světové válce. Naši zemi tak postupně začaly zaplavovat typizované stavby, jako třeba montované oce-

Drážní vodárna v Ledči nad Sázavou



Průzkum komínového vodojemu v Přelouči – zleva Robert Kořínek, Martin Vonka, Jan Ritter



Zrekonstruovaný věžový vodojem v Ostravě-Vítkovicích

Komínový vodojem v Libčicích nad Vltavou



Návrh využití vodojemu na komíně v areálu ruzyňské věznice jako celý výjimečného testu



Věžový vodojem v Poděbradech



Komínový vodojem ve Vilémově-Zahořanech



Konverze kotelny a komína s vodojemem v areálu bývalého podniku ČKD ve Slaném



Výhledy z věžových vodojemů jsou neopakovatelné – Chrast



lové vodojemy hydroglobus a aknaglobus z Maďarska. Nejsou primárně ošklivé – když se vodojemy těchto typů začaly stavět ve dvacátých letech dvacátého století v Americe, byly oslavovány pro svou tvarovou dokonalost. Nehodí se ale do naší kulturní krajiny, mezi malebná údolí, starobylé vesničky, či rybníky.

Kteří významní architekti se vodárenským věžím věnovali?

Například světoznámý architekt Karel Hubáček navrhnul na Děvině vyrovnávací věž se třemi válci, Jan Kotěra věžový vodojem v Praze-Michli. Věžovým vodojemům se hodně věnoval již zmíněný architekt František Janda, jeho díla naleznete v Kouřimi, Poděbradech, Pečkách, Jaroměři či Kolíně. V Lázních Bohdaneč mají postavený věžový vodojem od Josefa Gočára. Když nahlédnete do archivních dokumentů, zjistíte, že o veřejné soutěže na stavby vodovodů byl veliký zájem. Soutěž většinou zahrnovala stavbu studny, čerpací stanice, potrubní sítě, vodojemu a případně dalších objektů. Vybraná stavební firma pak v mnoha případech spolupracovala s architektem. Často byly objekty čerpacích stanic, vodojemů a dalších objektů řešené v jednotném stylu. Někdy bylo třeba zohlednit i jiné věžové stavby v okolí, například kostelní věže. Když na konci devatenáctého století vyrostla v Mladé Boleslavi vodárenská věž, dostal projektant za úkol sladit její vzhled s budovou radnice a gymnázia. Věžový vodojem je výrazná dominanta, je vidět z dálky, a proto se těmto stavbám věnovala patřičná pozornost.

Jaké materiály se při výstavbě věží používaly?

Ve středověku se věže stavěly ze dřeva, později nastoupilo kamenné zdivo. Nádrže byly kovové – cínové, měděné. V devatenáctém století se začaly vnitřní rezervoáry vyrábět z nýtované ocele, zdivo věží bylo cihelné. A pak se objevil železobeton, z něj se stavěly jak samotné věže, tak rezervoáry. Dnes jsme se částečně vrátili k tomu, co bylo před sto lety, tedy ke kovu a oceli. Vodojem z oceli je lehčí, konstrukčně jednodušší, levnější, materiál pak stačí při údržbě natírat. Údržba železobetonu je složitější.

Přežijí vodárenské věže i do budoucna?

Myslím, že ano. Určitě jich bude postupně ubývat, ale některé se jistě podaří zachovat, alespoň ty konstrukčně a architektonicky cenné. A ty, které jsou stále v provozu a nelze je nahradit současnou moderní čerpací technikou, ty budou muset mít jistě nástupce. Pokud však současná technika význam starého věžového vodojemu ve vodovodní síti potlačí, je to jeho konec.

Speciálním typem, který můžeme zahlédnout na nádražích, jsou drážní vodojemy.

Drážní vodojemy patří právě mezi stavby, které momentálně mizí do slova před očima a rozhodně by si zasloužily naší pozornost. Stavby vznikaly v souvislosti s provozem parních lokomotiv od poloviny devate-

náctého století. Původně se jednalo převážně o typizované stavby stavitelů a provozovatelů jednotlivých tratí. Později se do vzhledu drážních vodojemů výrazně podepsal například architekt Josef Danda, který navrhoval pro tehdejší Československé státní dráhy drážní budovy obecně. Jeho věžové vodojemy najdeme například poblíž Prahy-Běchovic, v Kolíně nebo ve Všetatech. S ukončením parního provozu nastal postupný zánik drážních věžových vodojemů, už jich bylo dost zbouráno. Některé jsou však zrekonstruovány a slouží různým účelům. V Ústí nad Labem ve Střekově najdeme vodojem, který je díky partě nadšenců stále funkční a slouží pro historické jízdy parních vlaků. V Rosicích nad Labem v Pardubicích je ve vodárně železniční muzeum a zajímavou konverzí prošel například vodojem v Kájově.

Kde sehnat finance na rekonstrukci věže?

Mnohdy zájemce ztratí motivaci, když řeší všechny s tím spojené záležitosti půl roku a nikam se nepohnete. Napomocť by mohla organizace Propamatky.cz, která se snaží zprostředkovat kontakty na firmy, dotační programy, příslušná ministerstva. Opravit vodárenskou věž bude hodně drahé, v řádu desítek milionů korun. Nevím přímo o grantech na vodárenské věže, ale je třeba se poohlédnout, zda by se nedaly využít programy zaměřené na industriální dědictví, turistický ruch, možná i granty krajů.

Nenapadlo Vás opravit si vlastní věž?

Dříve jsem o tom přemýšlel, bydlel jsem totiž dvacet pět let na Hladově na Slezské Ostravě a naproti našeho domu stojí stará vodárenská věž z roku 1909, krásná a mohutná oktogonální stavba. Původně v ní byly dva vodojemy. Už při vypracovávání projektu Jaroslavem Volencem bylo myšleno na využití objektu také pro turisty, k vodojemu přiléhá čtvercová věž s vyhlídkou. Po ukončení provozu vodojemu tam v sedmdesátých a osmdesátých letech dvacátého století fungovaly bar a sauna. Město chce nyní objekt odkoupit od současného majitele, který zde provozuje telekomunikace, a plánuje vyhlídku zprovoznit. Mrzí mě jen, že v těsné blízkosti vodojemu vzniknul před pár lety několikapatrový obytný dům, který výrazně zastínil výhled na město.

Kam byste pozval naše čtenáře na vodárenskou věž?

Na všechny, které jsou přístupné. Je jich čím dále více. Vždyť jsou krásné samy o sobě. Na informačních serverech Vodarenskeveze.cz, Industrialnistopy.cz nebo Propamatky.cz se zájemce může dozvědět o jejich historii i současném zpřístupnění více.

Ing. Ivana Jungová
e-mail: jungova@sovak.cz



**Ceník předplatného a inzerce v časopisu Sovak
je ve formátu PDF k dispozici ke stažení na stránkách
www.sovak.cz**